

Neoliberal Küreselleşmenin Kentlerde İnşası: AKP'nin Küresel Kent Söylemi ve İstanbul'un Kentsel Dönüşüm Projeleri(*)

Binnur ÖKTEM

Türkiye'de 1980 sonrası uygulanmaya başlanan neoliberal program ve bu programın bir parçası olarak geliştirilen küresel kent projeleri ve uygulamaları İstanbul'u küresel kent liginde yer almak adına kentler arası bir yarışmaya sokmuştur. Kent akademik çalışmalarda ve bağımsız kurumlarca yapılan farklı küresel kent hiyerarşilerinin bir çoğunda yer almamakla beraber uygulanan bu projeler kentin sosyo-ekonomik ve mekansal yapısı üzerinde büyük dönüşümlere yol açmıştır¹. İstanbul'da yaşanan bu dönüşümler, küresel kent projelerinin kenti küresel kent yaparak küresel ekonominin nimetlerinden yararlanacağı ve yararlarının yukarıdan aşağıya tüm sınıflara yayılacağı vaatlerini gerçekleştirmekte çok da başarılı olamadıklarını göstermiştir. Aksine kentte son yirmi yıldır yaşanan yeniden yapılanma ve dönüşüm göstermiştir ki bu projeler kentteki gelir eşitsizliğini, sosyal kutuplaşmayı, mekânsal ayrışmayı, kentsel gerilimi artırmakta ve kentin sınırlı kaynaklarını belli sınıfların çıkarları için kanalize etmektedir.

İstanbul'da bugün derinleşerek varlığını sürdüren işsizlik, sosyal kutuplaşma, yoksulluk ve mekânsal ayrışma gibi problemler kentin küresel kent olma yarışında geri kalmasından mı kaynaklanmaktadır yoksa dünya kenti olma adına içine

girdiği yarışın kendisi bu problemleri derinleştirmektedir? Bugün Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) ve üzerinde yükseldiği geniş elit taban tarafından İstanbul'a ve tüm ülkeye dayatılan ve kentin küresel bir kent olmasında kilit öneme sahip olduğu ileri sürülen kentsel dönüşüm projelerinin kentte artan eşitsizlikleri çözerek kenti küresel kent yapma potansiyeli nedir? Bu soruyu başka bir biçimde sorar isek İstanbul'u küresel kent yapmak üzere politik, teknokrat, akademik ve sermaye çevrelerinin geliştirdiği kentsel dönüşüm projelerinin kazananları ve kaybedenleri kimler olacaktır?

AKP öncülü olan diğer yönetimler gibi İstanbul'un küresel kent projesini benimsemekte ve bu projenin gerçekleştirilmesi için daha önceki hükümetlerin göster(e)mediği kadar büyük bir kararlılık ve hızla çalışmalarını sürdürmektedir. Büyük kentsel dönüşüm projelerinin İstanbul'un küresel kent olmasında, kentin küresel sermaye için hazırlanmasında önemli bir yere sahip olduğu ileri sürülmektedir. AKP'nin kentsel dönüşüm projelerinin sonuçları üzerinden bir tartışma geliştirmek bu kentsel dönüşüm projelerinin bir çoğunun daha uygulama aşamasına geçmemiş ya da bir çoğunun proje ya da ihale aşamasında olmasından dolayı güçtür. Bu nedenden dolayı bu makale, aşağıda çizilen çerçeveden yola çıkarak

* Bu yazı, TMMOB Şehir Plancıları Odası tarafından 18 Kasım 2006 tarihinde düzenlenen Kentsel Dönüşüm Sempozyumu'nda sunulmuş bildirinin genişletilmiş halidir.

¹ İngiltere'de Loughborough Üniversitesi'nde GaWC (Globalisation and World Cities/ Küreselleşme ve Dünya Kentleri) adı verilen bir araştırma grubu kurulmuştur. Sassen'in çalışmalarını ilke olarak kabul edip, ileri servis sektörlerinin özellikle muhasebe, reklam, bankacılık, finans ve yasal konularda uzmanlaşmış uluslararası firmaların ofis ağları ve yer seçimine temellendirilen bir veri tabanı oluşturmuşlar ve bu veri tabanına göre de kentleri sınıflandırmışlardır (Taylor, 2000). İstanbul bu sınıflandırmalarda yer almaktadır.

Y. Doç. Dr.,
Mimar Sinan GSÜ,
Şehir ve Bölge
Planlama Bölümü

PLANLAMA
2006/2

AKP'nin politikalarının dayandığı temel argümanları ve bu politikaların bugün yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlayan sonuçlarını benzer politikaların üretildiği dünya örnekleri ve İstanbul'da bugüne değin uygulanan küreselleşme politikalarının sonuçları üzerinden tartışmaya açacaktır.

Makalenin temel hipotezi; küreselleşmenin kaçınılmaz, ilerici ve yeni olduğu iddiaları, bu iddialar çerçevesinde ülkelerin büyük metropollerinin küresel kent olma yarışına girmeleri, bunun için de kentlerini ve ekonomilerini düzenlemeleri ve kentsel dönüşüm projeleri gerçekleştirmeleri gerektiğine ilişkin söylem ve iddiaların ideolojik söylemler olduğu ve bu söylemlerin belli güç odaklarınca oluşturulan politik bir projeyi inşa etmek ve meşrulaştırma amaçlı yayıldığını ileri sürer. Makalenin ilk bölümünde ilgili akademik literatüre ve politika dokümanlarına bakılarak küresel kent söyleminin temel argümanları analiz edilecek, küresel kentin tanımı ile bu tanımın oluşmasına dair dinamikler, küresel kent olma kriterleri ve bir kentin küresel kent olması için geliştirilen büyük kentsel projeler tartışılacaktır. Bu bölümde küresel kent söyleminin teorik ve metodolojik problemlerine rağmen söylemin nasıl ideolojik bir araç olarak kentleri biçimlendirdiği ortaya konulacaktır.

İzleyen bölümde, İstanbul'da küresel kent söyleminin kentsel politikalarda AKP öncesinde ve AKP yönetimince nasıl yorumlandığı ve küresel kent hiyerarşisinde yer alabilmek için geliştirilen kentsel politikaların en önemlilerinden biri olarak gösterilen kentin yapıları çevresinin küresel ekonomi için hazırlanması kapsamında gündeme getirilen büyük kentsel projelerin uygulanmasında güç odakları arasında gelişen koalisyonlar, çatışmalar, bu sürecin kazananları ve kaybedenleri tartışılacaktır.

Neoliberal Küreselleşmenin Kent İdeolojisi: Küresel Kent²

Küreselleşme 1980'lerin sonlarından itibaren hem akademik hem de politik çevrelerde hakim söylem haline geldi. Dünya ekonomisinde, politik, sosyal ve mekansal alanlarda meydana gelen dönüşüm-

leri belli bir açıdan açıklayan bu söylem, egemen sınıf tarafından oluşturulan bir politik ve ekonomik programı meşrulaştırmak üzere oluşturulmuş ve yaygınlaştırılmıştır. Bunun içindir ki sadece mevcut durumun analizini değil aynı zamanda ekonomik, politik, sosyal ve mekansal alanlara dair bir dizi politika önerisini de içermektedir. Küresel kent söylemi, daha kapsamlı bu küreselleşme söylemi içinde ortaya çıkmıştır. Söylemin akademik çerçevesi Friedmann ve Wolff tarafından ortaya atılan daha sonra Sassen ve bir dizi diğer akademisyen tarafından geliştirilen dünya kenti hipotezi etrafında gelişen tartışmalardır. Dünya kenti söylemi, küresel kentlerin ortaya çıkışını yeni bir küresel ekonominin ortaya çıkmasıyla açıklar. Küreselleşmenin, dünya ekonomisinin karşı konulamaz piyasa güçleri tarafından yeniden yapılandırılması ve teknolojiye bağlı gelişmelere bağlı olarak gerçekleştiği ve bu küreselleşmenin yeni, kaçınılmaz ve karşı konulamaz olduğu varsayılmıştır. Küresel ekonominin yeni organizasyonu, sanayinin özellikle gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelere desantralizasyonu, finansal aktiviteler ile hizmet sektörünün küresel ölçekte genişlemesini sağlamıştır. Buna paralel olarak üretimin ve finansal piyasaların küresel ölçekte genişleyen ağının kontrol ve yönetim ihtiyacının, küresel kentleri oluşturduğu ileri sürülmüştür.

Hakim söyleme göre dünya kenti, küresel ekonominin kontrol, yönetim ve organizasyon merkezi olarak tanımlanmaktadır. Friedmann'a göre (1986) uluslararası sermayenin yoğunlaştığı ve birikiminin gerçekleştiği mekânlardır. Bölgesel, ulusal ve uluslararası ekonomiler bu kentlerde eklemlenirler (Friedmann, 1995). Sassen (1991) ise dünya kentlerini sadece kontrol ve yönetim merkezleri olarak değil, aynı zamanda ticaret ve hizmet sektörü ile finansal yeniliklerin üretiminin de gerçekleştiği kentler olarak tanımlayarak dünya kenti kavramına yeni bir boyut kazandırır. Uluslararası finansın, uluslararası firmaların genel merkezlerinin buralarda yoğunlaşması, küresel ulaşım ve iletişim ağlarına sahip olma, yüksek düzey uzmanlaşmış hizmetlere sahip olma, medya ve kültür aracılığıyla ideolojik sirayet küresel kentlerin temel özellikleri olarak tanımlanmıştır.

² Bu konuda daha detaylı bir açıklama Binnur Öktem 'Küresel Kent Söyleminin Kentsel Mekanı Dönüştürmedeki Rolü: Büyükdere-Maslak Aksı' isimli makalede H. Kurtuluş (der) 'İstanbul'da Mekansal Ayrışma' bulunabilir.

Kentin küresel ekonomiye eklenme ile birlikte istihdam yapısı, gelir dağılımı ve mekansal organizasyonunun değiştiği ileri sürülmüştür. Sosyal kutuplaşma ve mekansal ayrışma küresel kentin temel yapısal özellikleri olarak tanımlanmıştır.

Küresel kentlerin dünya ekonomisiyle entegrasyon biçim ve derecelerinin küresel kentler arasında bir küresel kent hiyerarşisi yarattığı ileri sürülmüştür. Temel kriterler küresel yatırımları çekebilmek, ve küresel ekonomide bir yönetim ve kontrol merkezi olabilme yeteneği olarak tanımlanmıştır. Literatürde birçok farklı küresel kent hiyerarşisi farklı kriterlere göre tanımlanmıştır. New York, Londra ve Tokyo'yu birinci dereceden küresel kent ilan etmek gibi genel bir eğilim söz konusu olmakla beraber ikinci derecede küresel kentlerin hangileri olduğu noktasında bir netlik yoktur. Kentlerin küresel ekonomide gösterdikleri başarıya bağlı olarak bu hiyerarşide yükselip düşebilecekleri ya da liste dışı kalabilecekleri vurgulanmıştır. Küresel kent kategorisinin, kentin küresel ekonomide oynadığı rol ile açıklanması ve gerekli politikalar uygulanırsa bu statünün elde edilebileceğine dair argümanlar, büyük kentleri küresel kent liginde yer alma yarışı içine sokmuştur. Küresel ekonomiye başarılı bir eklenme için temel politika küresel ölçekte yarışmacı kentlerin yaratılması olarak önerilmiştir (Dünya Bankası, 1999b, OECD, 2005). Sassen'in (1998) işaret ettiği gibi küresel kentlerin sabitlenmiş bir sayısı yoktur başarı ülkelerin ekonomilerini deregüle etmelerine, kamu işletmelerinin özelleştirmelerine (uluslararası yatırımcılara sunulacak bir şeylerin olmasına), ve ulusal ve yabancı firmaların ve piyasaların kenti kendi aktiviteleri için merkez yapmalarına bağlıdır.

Küresel ekonominin ulus devletler değil ancak kentler ve bölgeler üzerinden eklenildiği ileri sürülmüştür. Ulus devletlerin küresel ekonomiye eklenmelerini ve küreselleşmenin yararlarından faydalanabilmeleri ancak küresel kentlere sahip olmakla mümkün olduğu ifade edilmiştir. Diğer taraftan küresel kentlerin büyümesine katkıda bulunan dinamiklerin ulus devletin büyümesine aynı derecede katkıda bulunmayabileceği ileri sürülmüştür (Sassen,

1991). Kentlerin yarışabilirliklerini artırmak için benzer politika stratejileri izlenmiştir. Politikacılar ve akademisyenler arasında küresel kentlerin mekansal yapısına ilişkin genel bir görüş hakimdir. Mevcut politika formülasyonu altında bir dünya kenti fonksiyonu öncelikle büyük ölçekli altyapı projelerinin teşviki ve yabancı yatırımcılara garanti verilmesi, ikinci olarak da kentin yeni imajlarının muhtemel yatırımcılara ve tüm dünyaya satılmasıdır (Douglass, 1999).

Uluslararası iş merkezleri, alışveriş merkezleri, kapalı siteler, yeniden canlandırılan eski limanlar, lüks konut alanları, hızlı tren, uluslararası havaalanı, fuar alanları, yüksek teknoloji sanayi parkları, ve oteller vs. küresel yatırımları ve diğer küresel akışkanlıkları çekmesi için gerekli altyapı hazırlıkları olarak önerilmiştir. Küresel kent formasyonunun göreceli olarak yeni boyutu ise son dönemde artan derecede sergilere, festivallere ve dünya çapında önemli aktivitelere, organizasyonlara ev sahipliği yapmaktır (Douglass, 1999). 1980'lerde ağırlıklı olarak emlak ekseni, içinde turizm yatırımlarını kapsayan büyük projeler kentlerde uygulamaya konmuş iken, 1990'lardan itibaren bu projelere 'kültür' ile ilgili stratejiler de katılmaya başlanmıştır (Özdemir 2003).

Küresel kent söyleminin teorik ve metodolojik sorunları vardır³. Dünya kenti araştırmacıları küreselleşmeye bu yaklaşımı benimseyerek dünya kentinin oluşumunun arkasındaki dinamikleri açıklamada uluslararası finans hareketleri, uzmanlaşmış servis sektörünün ve bilgi, teknoloji, sermaye, imaj, vb. küresel akışkanlıkların artan önemi gibi akışkanlıklara vurgu yapmaktadırlar (Sassen, 1991,2000; Friedmann, 1986,1995; Castells, 1994). Böylece söylem ekonomilerin ve kentlerin yeniden yapılanmasında süreçlere yoğunlaşarak dönüşümün politik karakterini ve aktörleri göz ardı etmektedir. Halbuki küreselleşme kapitalizmin 1960 sonlarında içine girdiği krizi aşmak üzere güçlü sınıflar tarafından oluşturulmuş politik projenin adıdır. İdeolojisi neoliberalizmdir ve bu projenin oluşturulması ve uygulanması güç ilişkilerinden, politik süreçlerden ve kültürel bağlamdan bağımsız değildir. Kapitalizmin dönemsel krizleri vardır. Her kriz

Mevcut politika formülasyonu altında bir dünya kenti fonksiyonu öncelikle büyük ölçekli altyapı projelerinin teşviki ve yabancı yatırımcılara garanti verilmesi, ikinci olarak da kentin yeni imajlarının muhtemel yatırımcılara ve tüm dünyaya satılmasıdır.

³ Daha detaylı bir açıklama için bakınız Binnur Öktem 'Küresel Kent Söyleminin Kentsel Mekanı Dönüştürmedeki Rolü: Büyükdere-Maslak Aksı' isimli makalede H. Kurtuluş (der) 'İstanbul'da Mekansal Ayrışma'.

Küresel kent projesi hakim söylemlerin kentteki yeniden yapılanmalar ve dönüşümlerden yarar sağlamayı hedefleyen yerel aktörlerce yorumlanması ile yine yerelde inşa edilmektedir.

sonrasında kapitalizm güçlü sınıflar tarafından oluşturulan politik bir proje ile yeniden yapılanır (George, 1997). Bu yeniden yapılanma süreci ise ideolojik ve kültürel manipülasyon gerektirir (Lovering, 2001). Küresel kent söylemleri ise kapitalizmin son dönem politik projesi olan neoliberal küreselleşmenin kent ideolojisidir. Markusen'in (1999) de işaret ettiği gibi küresel kent söyleminin metodolojik sorunları (küresel kentin tanımında ve küresel kent kriterlerindeki belirsizlik ve hatta bir uzlaşma olmaması, kavramın belirli bir ekonomik aktiviteye dayanması, tarihsel boyutu ve dünyadaki diğer yerleri dışlaması, dünya kenti araştırmalarında küresel kentin güç ve kontrol kapasitesinin nasıl ölçüleceğine dair genel bir fikir birliği olmaması, uluslararası akışkanlıkları ölçebilecek veri eksikliği) bir taraftan akademik çalışmalarda veri bolluğuna yol açar iken diğer taraftan politikacılara ve diğer güç odaklarına kendi çıkarlarını meşrulaştırmak için imkan tanımaktadır. Küresel kent projesi hakim söylemlerin kentteki yeniden yapılanmalar ve dönüşümlerden yarar sağlamayı hedefleyen yerel aktörlerce yorumlanması ile yine yerelde inşa edilmektedir. Kentler küresel akışkanlıklar tarafından güç ilişkilerinden bağımsız olarak değil ancak bu politik projenin söylemlerinin politikaları ve uygulamaları yönlendirmesi ve meşrulaştırmasıyla yeniden yapılanır.

Dünyanın birçok ülkesinde bu söylemin argümanları etkili bir politika aracı olmuştur. Birçok merkezi ve yerel hükümet son yirmi yıldır kentlerini küresel kent yapmak için birbirine benzeyen politikalar üretmişlerdir. Hem erken kapitalistleşmiş hem de geç kapitalistleşen ülkelerin kentleri bu söylemin işaret ettiği ekonomik başarıyı yakalamak, sermayeyi çekmek, uluslararası bir turizm ve finans merkezi olabilmek için gerekli yapısal çevreyi oluşturmak adına birçok büyük kentsel proje geliştirmiştir. Bu projelerin hazırlanma sürecinde planlama sistemi esnekleştirilmiş, uygulamalarda özel sektöre ağırlık veren kamu özel ortaklıkları oluşturulmuştur. Kentlerin pazarlanması yarışmacılık kapasitesini artırmak adına önem kazanmıştır (Paddison, 1993). Kentler kapitalist toplumdaki herhangi bir diğer meta gibi paketlenen, reklamı

yapılan ve pazarlanan bir meta haline gelmiştir (Goodwin, 1993). İlginç olanı ise kentlerin bu yarışmaya benzer imajlarla katılmasıdır (Short and Kim, 1999).

Kentsel dönüşüm literatürü dönüşüm projelerinin Batıda daha 19. yy'dan itibaren, Türkiye'de ise 1950'li yıllardan itibaren uygulanmakta olduğunu belirtmektedir⁴. Ancak 1980 sonrası gündeme gelen kentsel dönüşüm projelerinin amacı daha önceki döneme göre farklılaşarak ekonomik yenilenme, canlanma ve gelişme olarak tanımlanmıştır. Ülkelerin küresel kent olma yarışına soktukları büyük kentlerindeki kentsel dönüşüm projelerinin ölçeği, etkisi ve sonuçları ise daha büyük ölçeklerde gerçekleşmiştir.

İstanbul'un Küresel Kent Projesinin İnşası

İstanbul, Asya ve Avrupa kıtaları üzerindeki eşsiz konumu, Balkanlardan Orta Doğu ve Karadeniz ülkelerini içine alan doğal hinterlandı ve önemli ticaret yollarının kesiştiği noktada yerleşmiş olmanın avantajlarını uzun 2600 yıllık tarihi boyunca yaşamış dünyanın en eski dünya kentlerinden birisidir. Osmanlı İmparatorluğu'nun dünya kapitalizmine hızla eklemeliği 19. yy birçok akademisyence İstanbul'un hem ekonomik aktiviteler, hem nüfus kompozisyonu hem de sosyo-kültürel alanlarda dünya kenti özelliklerini taşıdığı dönem olarak adlandırılır (Keyder, 1993, 2000; Tekeli, 1992). Ancak 20.yüzyılın ilk yarısında kentin başkentlik fonksiyonunu yitirmesi ve doğal hinterlandı olarak adlandırılan alandaki politik ve ekonomik yeniden yapılanmalar ve bir dizi diğer etken kentin dünya kenti özelliklerini yitirdiği ancak yeni doğan bir ulus devletin büyük kenti statüsüne indiği öne sürülmüştür. 1980 sonrası Doğu Blok'unda çözülme ve küreselleşmenin İstanbul'a dünya kenti statüsünü tekrar kazanabilmesi için fırsatlar sunduğu ve bu fırsatları kullanabilmek için doğru politikalar izlenmesi gerekliliği ortak bir düşünce olarak hem siyasal hem de akademik düzlemde kabul görmüştür.

Hakim küresel kent söyleminin argümanları 1980'lerin başlarından itibaren İstanbul'a dair

⁴ Türkiye'de bu konuda farklı yaklaşımlar mevcuttur. Bir grup akademisyen ve araştırmacı Türkiye'de kentsel dönüşümün 1950lerde, diğer grup ise bu son dönem gündeme gelen projeler ile başladığını ileri sürer.

üretile kentsel politikaların belirlenmesinde en etkili söylem olup kentsel yapıdaki dönüşümlerde önemli rol oynamıştır. İstanbul'un küresel kent projesi 1980'den itibaren iktidara gelen hükümetlerin ve diğer elit grupların Türkiye ekonomisini dünya ekonomisine eklemeye yönelik oluşturdukları politikalar kapsamında oluşturulmuştur. İstanbul'da 1984 ile 2004 arasında yerel yönetimde iktidara gelen üç farklı siyasal parti kentin tarihi, jeo-politik ve kültürel değerlerini mobilize ederek kendi küresel kent projesini üretmiştir.

Hakim küreselleşme ve küresel kent söylemlerinin bu projelerde yorumu ilgili aktörlerin ekonomik, ideolojik, politik, kültürel yapılarına, Türkiye'nin değişen jeo-politik konumuna ve iç yapısındaki gelişmelere göre farklılık göstermiştir. Bu projeler sosyal ve kültürel politikalarda farklılaşırken, ekonomik politikalarda benzerlik göstermiş her birisi neoliberal küreselleşmenin argümanlarını kabul etmiştir. Bu çerçevede çizilen kent politikalarında ve planlama kararlarında kentin uluslararası sermaye ve diğer akışkanlıklar için hazırlanması gerektiği vurgulanmış, kentin bir dizi büyük projeler gerçekleştirilmesi ve büyük organizasyonlara ev sahipliği yapması gerekliliği bütün yönetimlerce benimsenmiştir. Bu projelerin gerçekleştirilme süreçleri devlet, sermaye, sivil toplum kuruluşları ve akademik çevreler arasında farklı koalisyonlar ve çatışmalar yaşanmasına neden olmuştur.

Anavatan Partisi'nin (ANAP) destek aldığı ve organik ilişkilere sahip olduğu ulusal büyük sermaye çevreleriyle birlikte İstanbul'u Beyrut'un yerine Ortadoğu ve Avrupa'da uluslararası bir kent yapma söylemiyle geliştirdiği birçok önemli kentsel dönüşüm projesi, izleyen Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) yönetimince ve sivil toplum kuruluşlarınca büyük tepkilerle karşılaşmıştır. Bu projeler kentin en değerli tarihi, doğal ve kültürel alanlarında, plan kararlarını göz ardı ederek, planlama sistemini esneterek ve belli sermaye gruplarının çıkarları gözetilerek gerçekleştirilmiştir. Ağırlıklı olarak emlak ve turizm eksenli bu projeler ile küresel ekonomiye eklenme için gerekli olduğu öne sürülen lüks ofisler, alışveriş merkezli, konutlar ve oteller yapılmıştır. ANAP döneminde sanayinin desantralizasyonu, Tarihi Yarımada'nın açık hava müzesi haline getirilmesi, Büyükdere-Maslak sanayi aksının uluslararası bir

finans merkezine dönüşmesi, diğer bir merkezin Altunizade'de yaratılması, lüks oteller ve alışveriş merkezlerinin yapımı (Çırağan, Swiss Otel, Gökkafe, Galeria, Akmerkez), Boğaziçi, ormanlar ve kentin çeperlerinin yeni tipte lüks konut alanlarına açılması, vb. bu projelerden bazılarıdır

Başta bu büyük kentsel projeler olmak üzere arsa spekülasyonunu tetikleyen kentsel politikalar ANAP döneminde rüşvet, adam kayırma ve yolsuzlukların artmasını, diğer taraftan ise kentin çeperlerinde yaşayan halkın bu süreçten dışlanmasını getirmiştir (Bilgin ve Karaoren, 1993). Gerçi bu projeden en çok zarar gören ve genelde kentin gecekondularında yaşayanlar için ıslah imar planları ile af getirilerek ve Toplu Konut İdaresi ile alt orta sınıf için konut üretmek ve bu sınıflara bir nevi rüşvet vererek neoliberal projenin yarattığı eşitsizliklerden doğan tepkiler yumuşatılmaya çalışılmış ise de ANAP 1989'da yerel seçimleri kaybetmiştir (Boratav, 1992). SHP seçim propagandasını ANAP dönemindeki usulsüzlüklerle mücadele etme ve sosyal adaleti getirmeye dair vaatler üzerinden yürütmüş ve 1989 yerel seçimlerinde İstanbul da dahil olmak üzere birçok kentte seçimleri alarak büyük bir başarı kazanmıştır. Ancak SHP küreselleşme projesinin ekonomik politikalarını kabul etmiş ve bunu sosyal politikalarla bütünleştirerek Üçüncü Yol'cu bir yaklaşım benimsemiştir. SHP, ANAP döneminde başlayan ve büyük sermayenin önemli bir kısmı tarafından desteklenen büyük kentsel projeleri durdurmuş ve inceleme altına alınmıştır. Bu da yerel yönetimle ANAP merkezi hükümetini ve yerel yönetimle büyük sermayeyi karşı karşıya getirmiştir. SHP'nin Üçüncü Yol yaklaşımı başarısız ve popülisttir. SHP dönemi, hem hakim küreselleşme projesini savunanlar tarafından hem de alternatif bir küresel kent arayışı içinde olan akademisyenlerce İstanbul için bir kayıp olarak değerlendirilmiştir (Keyder, 2000). SHP dönemi sonunda ekonomik problemler ağırlaşmış ekonomi 1994 Nisan'ında krize girmiştir.

1994 yerel seçimleri İstanbul'un küresel kent olma fırsatını yakalayabilmesi adına bir test olarak değerlendirilmiştir (Bora, 1999). 1994 seçim çalışmalarında Refah Partisi (RP) ulusal kalkınmacı yaklaşımına uyan biçimde sosyal adalet, yolsuzluklarla mücadele ve toplumsal

değerlere vurgu yapmıştır. Propagandası bölgesel, dinsel ve etnik alanları da kapsayan eşitlik, emeğe saygı, yoksulluk, işsizlik ve açlık problemlerine ilaç, sosyal güvenlik, kardeşlik, merhamet, kalkınma, adil yönetim ve sosyal adalet kavramları üzerine yoğunlaşmıştır. RP politik desteğini daha çok kentin fakir kesimlerinden almıştır. Partinin başarısı kentin gecekondulu bölgelerinde yaşayanların zaferi olarak görüldü (Robins ve Aksoy, 1996; Coşkun, 1994). RP 1994 seçimlerine değin ve seçimler boyunca bu yaklaşımını korumuş, ekonomik konularda küreselleşme karşıtı bir söylem geliştirmiştir. RP hariç diğer partiler (SHP, ANAP ve DYP) ise söylemlerini ve propagandalarını kenti küresel yapmak üzerine kurmuşlardır. Ancak iktidara geldikten kısa bir süre sonra RP kalkınma yanlısı yaklaşımını değiştirmiştir. Bu değişim Partinin Fazilet Partisi (FP) adı altında tekrar kurulmasıyla Adil Düzen modelinin yerini serbest piyasa ekonomisi ve daha şeffaf bir özelleştirme üzerine kurulan modelin almasıyla netleşmiştir (Tuğul, 2002). RP'nin ekonomi politikasının dönüşümünün arkasındaki nedenler partinin sistemle uzlaşmaya gitmesi, İslami sermayenin söylemindeki dönüşüm ve parti içindeki yeni teknokratların yaklaşımlarındaki değişimle özetlenebilir.

RP'ye göre de Türkiye'nin geleceği İstanbul'un dünya kenti statüsünü elde etmesine bağlıdır. Partinin ekonomi politikası dünya ekonomisinin küreselleştiği çerçevesinden hareketle tanımlanmış ve İstanbul ileri teknoloji sektörlerinde ve hizmetlerde birikim için bir potansiyel kaynak olarak görülmüştür (Bora, 1999). Bunun için önerilen politikalar tarihi kent dokusunu korumak, uluslararası ölçekte spor, kültür, ticaret ve servis alanları düzenlemek, kültürel ve sosyal aktiviteleri iyileştirmek, uluslararası konferans, kongre, sanat, ve kültür merkezleri yaratmak, müze ve arşiv merkezleri açmak, turizm potansiyelini geliştirmek, uzmanlaşmayı cesaretlendirmek, rekreasyon ve turizm alanlarının kalitesini iyileştirmek, sanayiye desantralize etmek, hizmet sektörünün gelişmesini desteklemek, ulaşım ve iletişim sistemini iyileştir-

mek ve merkezi iş alanını geliştirmektir (Nazım Plan Raporu, 1995).

Partinin ideolojik çizgisindeki dönüşüm sürecinde parti ile ordu, büyük sermaye ve diğer seküler gruplar arasındaki ilişki, İslami belediyelerin operasyonları ve politikacıların seküler ideolojiye, laikliğe karşı demeçlerinden dolayı gerilimli olmuştur. 1994 yerel seçimleri öncesinde RP'nin gündeminde büyük kentsel projeler yoktur. Hatta yerel yönetime geldiğinde Türkiye'nin büyük sermaye gruplarının arsalarının olduğu Büyükdere-Maslak aksındaki yapılaşma haklarını indirmeyi teklif etmiştir. RP büyük kentsel projeleri örneğin ANAP döneminde gündeme gelen Taksim Dolapdere'de uluslararası bir iş merkezi yaratmayı amaçlayan projeyi 1998'de gündeme getirmiştir. Ancak bu tür projeler gerçekleştirmek için gerekli olan büyük sermaye ile işbirliğinden yoksundur ve partiyi destekleyen İslami sermaye ise bu projeleri gerçekleştirebilecek sermaye birikimine sahip değildir. Üstelik Partinin siyasal kadroları ve partiyi destekleyen sermaye grupları 28 Şubat süreci ile büyük bir darbe almıştır. Büyük kentsel projelerin üstelik de Kentsel Dönüşüm altında politik söyleme girişi ve bir kentsel politika olarak tanımlanışı tam da yukarıda tanımlanan partinin ideolojisinin neoliberal küreselleşme çerçevesinde yeniden tanımlandığı ve 1999 yerel seçimleriyle yönetime gelen Fazilet/Saadet Partisi dönemine denk düşmektedir. Gürtuna yönetimi 1999'da 'İstanbul İçin Büyük Dönüşüm Projeleri' adı altında yayınladıkları bir raporla Erdoğan döneminde hazırlanan ancak itirazlar sonucu askıya alınmış olan 1995 İstanbul Metropolitan Alt Bölge Nazım Planda belirlenen vizyon, hedef ve politikalar bağlamında uygulamalar gerçekleştireceklerini vurgulamışlardır. Ancak bu raporda Nazım Plandaki 2010 hedefi yerine Türkiye Cumhuriyeti'nin yüzüncü kuruluş yıldönümü olan 2023 yılı hedef alınmıştır⁵. Bu açıklamadan üç yıl sonra İstanbul Büyükşehir Belediyesi kendi tanımlaması ile Türkiye'nin Avrupa Birliğine üyelik sürecinde İstanbul'un öncü bir role sahip olması ve 'Avrupa Gelecek Konsepti' ile

⁵ Raporda yer alan 500 projeye ilişkin başlıklar sırasıyla şunlardır; Bir Dünya Vizyonu Gerçeği Olarak Avrasya Koridoru, Bölgesel Vizyonun Sonucu 'MIA'lar ve Kademelenme, Dev Bir Metropolün Dünyayla Bütünleşme ve Yarışma Vizyonunun Gereği Kent Omurgalarının Yeni Roller, Bir Uygur Atığı Vizyon Projesi, Mega Kentsel Dönüşüm, Bilgi Toplumuna Geçişin Vizyonu Prestij Merkezleri ve Bilişim Vadileri, Yeşilin Maviye Özlem Vizyonu, Kuzeyden Güneye Yeşil Koridorlar, Doğanın Yeniden Kendini Üretir Kılma Vizyonu, Çevre Projeleri ve Ekolojik Dönüşüm.

bütünleşme zorunluluğu nedeniyle, 2010 yılını esas alarak –henüz var olmayan– nazım plan hedeflerini revize etmek ve İstanbul’u yeniden bir ‘Dünya Kenti’ yapabilmek için yeni düzenlemeler yapıldığını bildirmiştir (Yapıcı, 2005). Bu amaçla daha önce 1992’de SHP döneminde kurulan ‘Yeni Yerleşmeler Koordinatörlüğü’ 2001’de ‘Yerleşmeler ve Kentsel Dönüşüm Müdürlüğü’ne dönüştürülmüştür. Zeytinburnu Kentsel Dönüşüm Projesi, Küçükçekmece Kentsel Dönüşüm Projesi, Haydarpaşa Kentsel Dönüşüm Projesi, Miniatürk, Feshane, Formula 1, Fransız Sokağı, Haliç Kültür Vadisi, Rahmi Koç Müzesi, Kadir Has Üniversitesi, Sütluçe Kültür Merkezi bu dönem boyunca hazırlanan ve bir kısmının gerçekleştirildiği projelerden bazılarıdır.

Ancak Fazilet/Saadet Partisi döneminde bu projelerin uygulanmasında çok da büyük bir ilerleme kat edememiştir. Parti 28 Şubat sonrasında, özellikle de reformistlerin ayrılmasıyla kan kaybetmiş, değiştiğini ispatlamak üzere gösterdiği tüm çabalarına rağmen sistemin dışına itilerek marjinalleşmiştir. Merkezi yönetimin desteğinden yoksun ve marjinal bir partiden gelen Gürtuna dönemi bir de 1999 depremi ve ülkenin yakın tarihte yaşadığı en derin ekonomik kriz olan 2001/2002 krizlerinin de etkisiyle büyük kentsel projelerini gerçekleştirmek konusunda çok da başarılı olamamıştır.

Büyük kentsel projeler partinin içinden ayrılan ve ulusal ve uluslararası güç odaklarının tam desteğini alarak yönetime gelen AKP yönetiminde tekrar gündeme taşınmıştır. İslami Refah/Fazilet/Saadet Partisi içinden ayrılarak Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) adı altında yeni bir parti kuran reformistler 2004 yerel seçimlerinde İstanbul’da yönetime gelmiştir. AKP kendisini ‘yeni muhafazakar’, Yeni Muhafazakarlık’ı ise demokrasiyi, serbest piyasa ekonomisini ve bireysel özgürlükleri sahiplenmek olarak tanımlamıştır. AKP’li liderler her fırsatta seküler bir parti olduklarını ve dinin politik amaçlar için kullanılmasına karşı olduklarını ifade etmişlerdir. AKP daha liberal ve seküler ideolojiyle öncülü Refah/Fazilet Partisine göre daha az çatışmaya giren, İslamcı referansları geri plana itilmiş, ekonomik liberalleşmeye öncelik veren bir yaklaşım benimsemektedir (Çınar, 2005). Türk (2004)’e göre AKP’nin izlediği politikalar, neoliberalizmin sarsılan meşruiyet sorununu çözmek üzere geliştirilen Üçüncü Yolcu politikalarla büyük

bir benzerlik taşımaktadır Parti programının ana temaları devletin desantralizasyonu, yeni bir devlet toplum ilişkisi kurgusu, katılımcı demokrasi modeli, rekabetin ve piyasanın kutsanması, özelleştirmelere hız verilmesi, sivil toplumun güçlendirilmesi, iyi yönetimin geliştirilmesi, beşeri sermayenin iyileştirilmesi, vatandaşlar arasında sosyal dayanışmanın artırılması olarak tanımlanmıştır.

İstanbul, AB’yle müzakere ve dünya ekonomisine eklenme sürecinde önemli bir nokta olarak tanımlanmıştır. Erdoğan İstanbul’u Türkiye’nin vitrini olarak değerlendirmektedir. Merkezi hükümet ile yerel yönetimler bu konuda büyük bir uyum içinde çalışmakta, merkezi yönetim İstanbul’a özel bir önem atfetmektedir. AKP Türkiye’nin geleceğinin İstanbul’un geleceğine bağlı olduğunu ileri sürmektedir. İstanbul’un kültürel ve tarihi değerlerini koruyarak ve uyumlu bir küresel kent olması gerektiği, kentin dünya kenti olmak için diğer kentlerle yarışması gerektiği bunun için de turizm, kültür, ekonomi ve finans sektörlerinin geliştirilmesi gerektiği belirtilmiştir. İstanbul’u bir dünya markası yapma gerekliliği vurgulanmıştır.

AKP girişimcilik, pazarlama, imaj yaratma, yerel kalkınma, stratejik planlama ve büyük kentsel dönüşüm projelerine çok önem vermektedir. Kentsel Dönüşüm projeleri sadece vizyon (flagship) projeleri değil aynı zamanda büyük gecekondular ve ıslah imar planları ile dönüşmüş alanları da kapsayacak şekilde büyütülmüştür. Bu projelere bir de son dönemde kültürel projeler eklenmiştir. Bir önceki dönemde gündeme gelen büyük vizyon projeleri (Haydarpaşa Limanı, Galataport, Haliç Kültür Vadisi, Sirkeci Garı, Çamlıca Kulesi, Sütluçe Kongre Merkezi, İstanbul Mall, Dubai Kuleleri, vs) yenileri de ilave edilerek gündemin ağırlıklı konuları olarak ön plana çıkmıştır. Topbaş belediye başkanı olmadan önce bu projeleri yerel büyük sermayeye, belediye başkanı olur olmaz da kenti pazarlamak ve yabancı sermayeyi çekmek için MIPIM vb. uluslararası platformlarda tanıtmıştır. Yerel ve merkezi yönetim bir yerel inisiyatif olarak başlatılan ve içinde birçok kentsel dönüşüm gerçekleştirmeyi hedefleyen Avrupa Kültür Başkenti projesini desteklemektedir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kartal ve Küçükçekmece için uluslararası bir kentsel tasarım yarışması gerçekleştirmiştir.

İstanbul,
AB’yle
müzakere
ve dünya
ekonomisine
eklenme
sürecinde
önemli
bir nokta
olarak
tanımlan-
mıştır.

PLANLAMA
2006/2

AKP
emlak
sektörünü
ekonominin
itici gücü
olarak
tanımlamaktadır.

Diğer taraftan Erovizyon, Nato Zirvesi, Dünya Mimarlar Kongresi, vs. ile hızla bir kongre kenti olduğu iddia edilmektedir. Bütün bu projeleri gerçekleştirmek için yerel yönetimlerin yetkileri ve gelirlerini artırmaya yönelik yasal düzenlemelere gidildi. İstanbul için bir planlama ofisi (İstanbul Metropolitan Planlama ve Kentsel Tasarım Merkezi) kuruldu. OECD, DPT ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi İstanbul'un yarışılabilirlik kapasitesini artırmak için önerilerin geliştirileceği bir plan hazırlamak üzere anlaşmaya vardı. Belediye, Avrupa Birliği İlişkileri Merkezi ve İstanbul Turizmini Geliştirme Platformunu kurdu. Kurumsal ve yasal düzenlemeleri gerçekleştirildi yada gerçekleştirilmeye çalışıyor.

Bütün bu dönüşüm projelerine sadece yerel sermaye değil uluslararası sermaye de ilgi göstermektedir ve son iki yılda ülkeye ve İstanbul'a emlak sektörüne gelen yabancı sermayenin önceki yıllara göre oranı çok yüksektir. Yerel sermayenin farklı fraksiyonları da farklı alanlardaki ekonomik aktivitelerinin yanında emlak sektörüne yatırım yapmaya başlamıştır. 28 Şubat muhtırası sonrasında darbe alan İslami sermaye içindeki bazı gruplar da hızla emlak piyasasına girmektedir (Kiler Grubu, Taşyapı, Torun Gıda, Ülker, vs).

AKP yukarıda tanımlanan politikaları tüm iktidarlardan daha hızlı ve cüretkar biçimde hayata geçirmeye çalışmaktadır. Ulusal ve uluslararası güç gruplarını içeren geniş bir sınıfsal ittifak üzerine temellenen AK Parti İslami kökenlerine rağmen hızla merkez sağa doğru kaymıştır. Sadece İslami sermaye değil Türkiye'nin seküler büyük sermayesinin de desteğini sahiptir. AKP emlak sektörünü ekonominin itici gücü olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda AKP dönemiyle birlikte kentsel dönüşüm projelerinin ölçeği yukarıda da ifade edildiği gibi bir taraftan gecekondular ve ıslah imar planları ile dönüşen alanları, diğer taraftan kent merkezindeki eski sanayi, depolama, liman ve tarihi gar binalarının dönüşümünü hedefleyen projelerle genişletilmiştir. Bu projelerle bir taraftan kentin doğal, tarihi ve kültürel anlamda en değerli alanları emlak, turizm ve kültür eksenli projelerle belli sermaye gruplarının çıkarları uğruna feda edilirken, 1980'lerden itibaren uygulanan neoliberal politikaların olumsuzluklarını en çok yaşayan ve gecekondular, ıslah imar planlarıyla dönüşen alanlar ile kentin çöküntü bölgelerinde

yaşayan alt ve alt orta sınıftan insanlar yerinden edilme tehlikesiyle karşı karşıya kalmışlardır.

Bu büyük projelerin bir kısmının ihaleleri yapılmakta bir kısmı ise uluslararası yarışmalarla ve İstanbul Metropolitan Planlama, İlçe belediyeleri ve TOKİ eliyle dönüştürülmeye başlanmıştır. Kentsel dönüşüm alanlarının belirlenme kriterlerinde ve bu projelerin ihaleleri sırasında ortaya çıkan şaibeler, AKP'nin küresel kent projesinin kazananlarının partiyi destekleyen büyük sermaye grupları ile bu sermaye gruplarıyla ilişkide olan siyasetçiler, kaybedenlerinin ise kentin çeperlerinde yada merkezi alanlarındaki çöküntü alanlarında yaşayan ve partiyi daha başından iktidara taşıyan alt ve alt orta sınıf olacağına dair birçok kanıt daha şimdiden ortaya çıkmıştır.

İstanbul'un Küresel Kent Projelerine İlişkin Genel Değerlendirmeler

İstanbul'a dair yukarıda tanımlanan küresel kent projeleri küresel sermayeyi, yatırımcıyı yada turisti çekerek ekonomik zenginlik yaratmak ve bu zenginlikleri tüm sınıflara yaymak konusunda çok da başarılı olamamıştır. Kentte yaşanan bir dizi dönüşüm ise bu projelerin kazananları ve kaybedenlerini daha da belirginleştirmiştir. Kentin ekonomik yapısına ilişkin göstergeler hala kentin Türkiye'nin ekonomik anlamda en önemli kenti olduğunu göstermekte hatta küresel kent politikaları nedeniyle kentin ülke içindeki diğer kentlerle arasındaki fark artmaktadır. Kentin temel ekonomik aktivitesi olan sanayi 1980'lerde düşmeye başlamıştır. Metal, gıda ve içki sektörlerinde bu dönemde istihdam azalırken, tekstil temel imalat sanayi sektörü olmuştur. Artan banka kredileri ve daralan iç piyasa sanayi yatırımını olumsuz etkiler iken turizm, konut, finans, ithalat-ihracat devletin tam destek verdiği yeni popüler yatırım alanları olmuşlardır. İmalat sanayindeki düşüşe karşın hizmetler sektöründe istihdamda artış yaşanmış, özellikle 1990'larda üst düzey hizmetler, tüketici hizmetleri, perakende, finans sektörü ve hizmetlerde 1990'lara gelindiğinde önemli bir artış görülmüştür. Buna karşılık nüfusun artan ihtiyaçlarına rağmen kamu hizmetlerindeki istihdam da düşüş yaşanmıştır.

Doğrudan yabancı yatırım 1980'lerde artmaya başlamış, 1990'lardan itibaren ise hızlanmıştır. Bu dönem gelen yabancı sermaye şirketlerinin %

72'si (bu dönemki toplam sermayenin %57.34'ü) hizmetler sektörüne gelmiştir. Yabancı sermayenin geldiği hizmetler sektörü içinde özellikle üst düzey hizmetlerin %74.82'si ise İstanbul'da yer seçmiştir. Ancak Türkiye 1980'den itibaren izlediği yabancı sermayeyi çekme politikasında çok da başarılı olamamıştır. Arttığı iddia edilen yabancı sermaye hareketleri içinde Türkiye'nin aldığı pay diğer birçok ülkeye göre cılız kalmıştır.

Hem yerli hem de yabancı sermaye imalat sanayinden ziyade emlak, turizm, finans vb. gibi daha az üretici olan sektörlerle yatırım yapmış, değişen ekonomik yapı işgücü piyasasındaki istihdam ve ücret yapısını değiştirmiştir (Sönmez, 1996). Gelir grupları arasındaki uçurum dramatik biçimde artmış, 1986'da en zengin %20'lik grup toplam gelirin %57,6 sını alır iken 2000 de bu rakam %64.13'e yükselmiştir (Sönmez, 2001). Bu oranlar Türkiye ortalamasının üzerindedir. Kentteki fakir gruplar artık sadece işçi sınıfını değil ancak alt orta sınıfında gerçeği olmaya başlamıştır. Bu dönemin diğer bir özelliği olarak da orta sınıf içinde farklı fraksiyonlar arasında kutuplaşmaların ortaya çıkmasıdır.

Sosyal sınıflar arasında artan kutuplaşma yaşam tarzlarına özellikle de konut tercihlerine yansımıştır. Orta sınıf içinde ortaya çıkan yeni orta sınıf lüks banliyöleri, rezidansları, kapalı siteleri ya da soylulaştırılmış alanlarda yaşamayı tercih eder olmuşlardır (Erkip, 2000). Yeni orta sınıf aynı zamanda yeni bir yaşam tarzını da benimsemeye başlamış, lüks alışveriş merkezleri, özel okullar, özel hastaneler bu yaşam tarzının ayrılmaz parçaları olmuştur.

Halen hem içten hem de dıştan göç almayı sürdüren kent, Türkiye nüfusunun %14,6 sını barındırır ve bu haliyle ülkenin en büyük kentidir. Kentin 2000 nüfusu 10 milyon civarındadır. Kente göç göreceli olarak hızını kaybetmiş bile olsa devam etmektedir. Ancak göçün yapısı 1990'larda beri değişmiştir. 1990 sonrası zorunlu göç ile kente gelen gruplar daha önce göç edenlerden farklı olarak iş ve barınma garantisi olmadan kente gelmektedirler. Daha çok eski kent merkezindeki çöküntü alanlarında ve kentin çeperinde yer alan gecekondu alanlarında yaşayan son dönem göçmenler, ailelerden ziyade erkek nüfusun ağırlıklı olduğu bir göçtür (Keyder, 2005). Kentte artan

eşitsizlik ve yoksulluk kentte gerginliği ve kentlinin politik tercihlerinde radikalizmi körüklemiştir. Hala bu büyüklükteki birçok dünya kentine oranla daha güvenli olmakla beraber suç oranında son yıllarda artış hızlanmıştır.

Yapılı çevredeki dönüşüm ve yeniden yapılanma ise kentin çehresini büyük oranda değiştirmiştir. Kenti dünya kenti yapmak üzere gerçekleştirilen birçok proje ise kentin hem tarihi hem de doğal güzelliklerini ve İstanbul'un sürdürülebilirliği için esas olan kuzeydeki yeşil kuşağı ve su havzalarını ya tahrip etmiş ya da yok etmiştir. Büyükdere-Maslak aksındaki gelişim ve İkinci Boğaz köprüsü ve çevre yollarının yapımı kentin makroformunun kuzeye doğru gelişmesini etkilemiş kentin kuzeyindeki ormanlar ve su havzaları bir taraftan lüks konut siteleri diğer taraftan gecekondu ile dolmaya başlamıştır. Çırağan, Dolmabahçe, Yıldız gibi Osmanlı saraylarının bahçelerinde beş yıldızlı lüks oteller inşa edilmiştir. Boğaziçi yapılaşmaya açılmış kentin silueti ve kimliği tahrip edilmiştir.

Küreselleşme ve küresel kent politikalarının sonuçlarını daha birçok alanda gözlemlemek mümkündür. Bununla birlikte alt yapıda, yapıli çevrede, kültürel hayatta bir takım ilerlemeler de mevcuttur. Ancak çok genel olarak ekonomik ve sosyal kutuplaşma artmış, mekânsal ayrışma derinleşmiştir. Kentsel gerilim ve yoksulluk birçok yerde yaygınlaşmıştır. Bununla birlikte kentteki bazı gruplar bundan yararlanmışlardır.

İstanbul da bugün derinleşerek varlığını sürdüren işsizlik, sosyal kutuplaşma, yoksulluk ve mekânsal ayrışma gibi problemler kentin küresel kent olma yarışında geri kalmasından mı kaynaklanmaktadır yoksa dünya kenti olma adına içine girdiği yarışın kendisi bu problemleri derinleştirmiştir?

Bu konuda hem akademik hem de politik yazında farklı yaklaşımlar mevcuttur. Keyder (2000) İstanbul için hem merkezi hükümetin hem de yerel yönetimlerin küresel kent olma kriterlerini yeterince yerine getiremediklerini savunmaktadır. Keyder (2000) ANAP döneminin İstanbul'u dünya kenti yapmak adına girişimcilik, liderlik, geniş görüşlülük ve stratejinin güçlülüğü açısından başarılı bulmakta ancak ANAP dönemini izleyen yıllarda kent yönetiminin halkçı politikalara teslim olduğunu dünya kenti olabilme potansiyel ve şansını iyi kullanmadığını ifade etmektedir.

Bu makale ise yukarıda tanımlanan kentsel problemlerin sadece İstanbul için değil ancak bugün dünya kenti statüsü genelde kabul gören New York, Londra, Tokyo, Paris vb. gibi kentlerde de hatta zaman zaman daha da derinleşerek var olduğuna işaret etmektedir. Küresel politikaları bugünkü var oluş biçimleriyle kentlerdeki bu sorunları çözmekte yeterli olmadığı gibi tam aksine arttırmaktadır. Neoliberal ekonomi ve onun kentsel stratejisi küresel kent ve bu kapsamda gerçekleştirilen büyük kentsel projeler hedefledikleri ekonomik canlılığı yakalamada ve yaratılan ekonomik zenginliğin yukarıdan aşağıya bütün sınıflara yayılacağı iddialarını gerçekleştirmekten uzaktır. Kentler arasında arttığı iddia edilen yarışmaya her kent birbirinin benzeri projeler ile katılmakta, her başarılı proje taklit edilmekte her zaman için daha yeni ve daha 'yaratıcı' bir başka proje gündeme gelmekte diğerlerini gündem dışı ve eski bırakabilmektedir (Hall, 1998, aktaran Özdemir, 2003). Emlak-eksenli yeniden canlandırma stratejilerinde geliştirilen eğlence ve ticaret gibi faaliyetlerin üretimin artırılmasında ziyade tüketicinin desteklenmesine yöneliktir ve bu tip yatırımların ancak ekonominin diğer sektörlerinde çok dengeli ve pozitif bir gelişme yakalandığında sürdürülebilir bir yatırım biçimi olabilir (Turok, 1992, aktaran Özdemir, 2003). Kentsel projelerin bir çoğu bütüncül değil parçacıdır ve kentsel alanda parçalanma ve ayrışmaya yol açmaktadır (Özdemir, 2003). Bu projelerde genelde kent merkezinde yaşayan yoksullar ve düşük gelir gruplarının talepleri dışlanmakta, büyük miktarlarda kamu fonları bu projelere aktarılmakta başarısız oldukları takdirde büyük kayıplar ortaya çıkmaktadır. Başarılı olsalar bile özel sektörü çekmek için yapılan kamu sübvansiyonları prestijli ve sonuçta 'yüksek getirisi' olmayan diğer projelerden (sosyal konut, vs...) çekilmesi anlamını taşımaktadır (Keating, 1998, aktaran Özdemir, 2003).

Küresel kent ve neoliberal küreselleşme projesi yaratılan artı değerın eşitlikçi bölüşülmesi, yoksullukla mücadele, istihdam yaratma, vb. konularında gerçek çözüm üretmemiştir. Vaat ettiği ekonomik zenginliği yaratmaktan ise çok uzaktadır. Amin'in (1997) de söylediği gibi eşitsizlikleri çözmek sermayenin ve onun son dönem projesi neoliberal küreselleşmenin ilgi alanına girmemektedir.

Kaynakça

- Amin, S. (1997) *Capitalism in The Age of Globalisation*, London: Zed Books.
- Amin, S. (2000) *The Political Economy of the Twentieth Century*, Monthly Review, June, <http://www.monthlyreview.org/600amin.htm>.
- Bilgin, İ. ve Karaoren, M. (1993) *İkili Yapıda Bir Şehir*, İstanbul, 7, syf. 36-39.
- Bora, T. (1999) *Istanbul of the Conqueror: The "Alternative Global City" Dreams of Political Islam*, Ç. Keyder (der.) *Istanbul Between the Global and the Local*, Maryland, Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- Boratav, K. (1991) *1980'li Yıllarda Türkiye'de Sosyal Sınıflar ve Bölüşüm*, İstanbul, Gerçek Yayınevi.
- Brenner, N. (1998) *Global Cities, Glocal States: Global City Formation and State Territorial Restructuring in Contemporary Europe*, Review of International Political Economy, 5 (1), syf. 1-37.
- Castells, M. (1994) *European Cities, the Informational Society, and the Global Economy*, New Left Review, 204, syf. 18-32.
- Cinar, A. (2005) *Modernity, Islam, and Secularism in Turkey Bodies, Places, and Time*, Minneapolis, the University of Minnesota Press.
- Cohen, R.B. (1981) *The New International Division of Labor, Multinational Corporations and Urban Hierarchy*, M. Dear and A. Scott (der.), *Urbanization and urban Planning in Capitalist Society*, London: Methuen, syf. 287-315.
- Douglass, M. (1999) *Mega-Urban Regions and World City Formation: Globalisation, the Economic Crisis and Urban Policy Issues in Pacific Asia*, Urban Studies, 37 (12), syf. 315-335.
- Dünya Bankası (1999) *Creating Cities That Work In the New Global Economy*, World Bank Policy and Research Bulletin, 10 (4).
- Dünya Bankası (1999) *Entering the 21st Century World Development Report 1999/2000*, Washington, World Bank.
- Friedmann J. and G. Wolff (1982) *World City Formation: An Agenda for Research and Action*, International Journal of Urban and Regional Research, 6 (3), syf. 309-344.
- Friedmann, J. (1986) *The World City Hypothesis, Development and Change*, 17, syf. 69-83.
- Friedmann, J. (1995) *Where We Stand: A Decade of World City Research*, Paul L. Knox and Peter

- J. Taylor (der.), *World Cities in a World System*, Cambridge: Cambridge University Press, syf. 171-191.
- George, S. (1997) *How to Win the War of Ideas: Lessons from the Gramscian Right, Dissent*, 44(3).
- Goodwin, M. (1993) *The City as Commodity: The Contested Spaces of Urban Development*, G. Kerns and C. Philo (der.), *Selling Places: The City as Cultural Capital, Past and Present*, Oxford, Pergamon Press, syf. 145-162.
- Gottman, J. (1989) *What are Cities Becoming the Centre of? Sorting Out the Possibilities*, R.G. Knight (der.) *Cities in a Global Society*, London, Sage Publications.
- Haider, D. (1992) *Place Wars: New Realities of the 1990's*, *Economic Development Quarterly*, 6 (2), syf. 127-134.
- Harvey, D. (1989) *From Managerialism to Entrepreneurialism: The Transformation in Urban Governance in Late Capitalism*, *Geografiska Annaler*, 71 (1), syf. 3-18.
- Hill, R. C. and Kim J. W. (2000) *Global Cities and Developmental States: New York, Tokyo and Seoul*, *Urban Studies*, 37 (12), syf. 2167-2195.
- Hirst P. and Thompson G. (1996) *Globalisation in Question: The International Economy and the Possibilities of Governance*, Cambridge: Blackwell.
- Keyder, Ç. (1992) *İstanbul'u Nasıl Satmalı*, İstanbul, 3, syf. 81-85.
- Keyder Ç. and Öncü A. (1993) *İstanbul and the Concept of World Cities*, İstanbul, Friedrich Ebert Vakfı.
- Keyder, Ç. (1999) *Synopsis*, in C. Keyder (der.) *İstanbul Between the Global and the Local*, Marylan and Rowman&Littlefield Publishers, Inc.
- Keyder, Ç. (1999) *The Settings*, in Ç. Keyder (der.) *İstanbul Between the Global and the Local*, Marylan d, Rowman&Littlefield Publishers, Inc.
- Keyder, Ç. (2005) *Social Exclusion in İstanbul*, *International Journal of Urban and Regional Research*, 29 (1), syf 124-134.
- Lovering, J. (1997) *Creating Discourses Rather Than Jobs: The Crisis in the Cities and the Transition Fantasies of Intellectuals and Policy Makers*, Healey, P., Cameron, S., Davoudi, S., Graham, S., and Madani-Pour, A. (der.) *Managing Cities The New Urban Context*, West Sussex: John Wiley & Sons Ltd, syf. 109-126.
- Lovering, J. (1997) *Global Restructuring and Local Impact*, Pacione M. (der.) *Britain's Cities Geographies of Division in Urban Britain*, London: Routledge, syf. 63-87.
- Machimura, T. (1998) *Symbolic Use of Globalisation in Urban Politics in Tokyo*, *International Journal of Urban and Regional Research*, 22 (2), syf. 183-194.
- Markusen, A. (1999) *Debates and Surveys: Fuzzy Concepts, Scanty Evidence, Policy Distance: The Case for Rigour and Policy Relevance in Critical Regional Studies*, *Regional Studies*, 33 (9), syf. 869-884.
- Nazım Plan (1995) *1/50,000 Ölçekli İstanbul Metropolitan Alan Alt Bölge Nazım Plan Raporu*, İstanbul, T.C. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Planlama ve İmar Daire Başkanlığı Şehir Planlama Müdürlüğü.
- Özdemir, D. (2003) *Yeniden Canlandırma Projelerinde Kültür, Turizm ve Emlak Piyasaları Üzerine Kurulu Stratejilerin Başarı (sızlık) Koşullarının İncelenmesi*, *Kentsel Dönüşüm Sempozyumu içinde*, İstanbul, Yıldız Tekn ik Üniversitesi Basım-Yayın Merkezi.
- Paddison, R. (1993) *City Marketing, Image Reconstruction and Urban Regeneration*, *Urban Studies*, 30 (2), syf. 339-350.
- Robins, K and Aksoy, A. (1996) *İstanbul Between Civilisation and Discontent*, *City*, 5-6, syf. 6-33.
- Sassen, S. (1991) *The Global City: New York, London, Tokyo*, Princeton University Press.
- Sassen, S. (1994) *Cities in a World Economy*, California, Thousand Oaks, CA: Fine Forge Press.
- Smith, M.P. (1998) *The Global City-Whose Social Construct Is It Anyway? A Comment on White*, *Urban Affairs Review*, 33 (4), syf. 482-488.
- Tekeli, İ. (1992) *Dünya Kenti İstanbul*, *Görüş*, Kasım, syf. 55-61.
- Tekeli, İ. (1994) *Geleceğin İstanbul'u*, İstanbul, 8, syf. 114-116.
- Tugul, C. (2002) *İslamism in Turkey: Beyond Instrument & Meaning*, *Economy and Society*, Vol. 31 (1), syf. 85-111.
- Türk, D. (2004) *Adaletin v Kalkınmanın Üçüncü Yolu*, *Praksis*, Sayı 12, Ankara.
- Yapıcı, M. (2005) *Gündemdeki Planlar/Projeler Kent: İstanbul*, *Mimarlık*, 322, syf. 22-25.

İbrahim Gündoğdu, İstanbul, 2006